

Foto: Världsbanken

Varför är Afrika fattigt egentligen?

Det korta svaret är: därför att Afrika egentligen är rikt men görs fattigt. Så länge du kan minnas har Afrika sannolikt alltid förknippats med misär. Men Afrika har inte alltid varit fattigt. Utbrett armod, särskild ur ett globalt perspektiv, existerade inte på kontinenten förrän i slutet av 1800-talet.

Ur tidskriften *Södra Afrika* nr. 2 2010

BERÄTTELSEN OM HUR AFRIKA BLEV FATTIGT är dock inte så enkel att det bara handlar om kolonialism. Orsakerna är många, dynamiskt föränderliga och komplext sammanflätade. Låt oss försöka bena ut dem.

Dagsaktuella förklaringar för kontinentens underutveckling är korruption, ett exempel där är Världsbankens senaste *Africa Development Report*. Den svenska regeringens bistånd understryker undermåligt ledarskap och dåligt fungerande marknader, andra förklaringar betonar skillnader i kultur och geografi, medan vissa lägger tyngdpunkten på afrikanska konflikter.

Allt detta är visserligen förankrat i verkligheten men egentligen är de symptom för samhällen som redan är fattiga och de representerar således inte några strukturella orsakssamband. Vi bör fråga oss varför just dessa länder med undermåligt fungerande samhällen karakteriseras av de egenskaperna? Ta till ex-

empel kultur som orsak till varierande ekonomiska nivåer. Det är som att säga att västerlänningar har en överlägsen kulturell mentalitet eftersom deras samhällen skapar välstånd. Skulle afrikaner ha så dåliga kreativa egenskaper att de leder till att hälften av kontinentens befolkning lever i ren misär?

Ett annat belysande exempel är den felaktiga synen att afrikaner alltid har varit i konflikt med varandra. Det glöms lätt bort i sammanhanget att även andra kontinenters invånare, såsom Västeuropas, också bekrigat varandra. Faktum är att dagens rikare länder troligen skulle ha varit ännu rikare ifall de hade samarbetat mer i stället för att föra krig med varandra.

I DEN MER VÄNSTERBETONADE LITTERATUREN framhålls kolonialism och postkoloniala maktförhållanden som orsakssamband. I stora drag bygger den analysen på att västvärldens

Industrialisering har aldrig uppmuntrats av utländska, ekonomiska makthavare som hellre sett Afrika som en leverantör av råvaror.

Foto: Världsbanken

välstånd är följden av en direkt och indirekt exploatering av bland annat Afrika. Men det är ju också så att kolonialism, imperialism, och kapitalism är globala fenomen – på vilket sätt har Afrika drabbats annorlunda?

I syfte att förstå allt detta behöver vi pussla ihop relevanta historiska skeenden och vändpunkter för att koppla deras konsekvenser för Afrikas fattigdom.

För det första kan vi konstatera att dagens ekonomiska ojämlikheter mellan länder, regioner och folkgrupper är ett relativt nytt fenomen. En klassisk studie, *World Economy – a millennial perspective*, publicerad av OECD 2001, gör gällande att det inte fanns några betydande skillnader vad gäller inkomstnivå runt om i världen fram till år 1820. Därutöver kommer att de fattigaste regionerna idag, Afrika och Sydasien, faktiskt var mycket mer välbärgade och utvecklade än Europa för några hundra år sedan.

Ett annat faktum som sällan beaktas är att i princip alla folkgrupper har koloniserat andra och själva blivit koloniserade.

MEN EUROPAS KOLONIALA EXPANSION från slutet av 1400-talet blev annorlunda: en slumpartad skillnad i mänsklig bakterieflora förändrade mänsklighetens framtid drastiskt, ända in i våra dagar. För över 500 år gick Europa genom en fruktansvärd period då kontinentens befolkning halverades genom digerdöden. Europa behövde då utvecklas, inte minst vad gällde förvaring av livsmedel. Kryddor och örter var viktiga i det sammanhanget men kryddhandeln skedde framförallt mellan södra Asien, Östafrika och Mellanöstern. I jakten på en ny handelsrutt till dessa trakter hamnade Columbus, finansierad av det spanska kungadömet, i Karibien.

Där påbörjades en aggressiv exploatering av både människor och natur. Invånarna på öarna var helt överrumplade av de nya besökarna och deras våldsamma sinnelag. Befolkningen döddes, våldtogs, torterades och tvingades sedermera arbeta på plantager. Snart stod det klart att invånarna i de nyupptäckta områdena inte klarade av européers bakterieflora. Denna, för européerna tursamma, skillnad användes i vad biologihistori-

kern W.A. Crosby kallar den ekologiska imperialismen. Européerna spred avsiktligt sjukdomar bland invånarna, med katastrofala följder där hela befolkningar mer eller mindre utrotades. Historikern Howard Zinn beskriver detta som att "total kontroll medförde total grymhet".

Detta skedde, i kolonialmaktens ögon, på ett smidigt och billigt sätt. Européerna kunde relativt enkelt både krossa och begränsa eventuellt motstånd. Plantager kunde etableras för odling av olika grödor som exporterades. Men mer arbetskraft behövdes.

En annan särprägel med Väst Europas kolonialism var den systematiserade slavhandeln med tillfångatagna afrikaner. Det uppskattas att närmare 50 miljoner afrikaner, mestadels i sin mest produktiva ålder, under fruktansvärda förhållanden skeppades till Nord- och Sydamerika.

Denna handel medförde också en annan destruktiv kraft till dagens värld: en globalisering av färgskalerasismen. Slavarna långst ner i den samhällsliga hierarkin representerades då bara av mörkhyade afrikaner, medan ljushyade européer stod högst upp. Folkgrupper med andra färgnyanser i sin hud befann sig mellan dessa konstruerade ytterligheter.

I FLERA HUNDRA ÅR KUNDE VÄSTEUROPEISKA nationer bygga upp ekonomiskt välstånd och makt. Med sina enorma förmögenheter och goda förutsättningar för ytterligare rikedomar och utveckling upplevde de sig alltmer överlägsna andra folkgrupper.

Man kan säga att de hamnade i en god utvecklingsspiral. Därför tog industrialismen fart i mitten av 1700-talet i England, centrum för den koloniala maktsfären. Den tekniska utvecklingen kom att spela en avgörande roll för dagens ekonomiska gap mellan regioner och därmed mellan folkgrupper. Det var nästan uteslutande västeuropéer som gynnades av detta medan den koloniserade delen av världen förtrycktes i syfte att komma åt deras råvaror.

När sedan Afrika styckades upp vid slutet av 1800-talet mellan de mäktigaste västeuropeiska nationerna, var dessa nationer starkare och mer rasistiska än någonsin. Denna koloniala våg var förödande för samhällen i det globala syd, där afrikaner behandlades särskilt avskyvärt. Afrikaner hölls så lågt i människovärde att briterna skeppade indier, mer eller mindre frivilliga, till Afrika för infrastrukturarbeten och viss näringsverksamhet. Än idag finns ett betydande antal indier i främst östafrikanska länder och Sydafrika.

Efter andra världskriget visade det sig svårt för det lilla antalet kolonialmakter att både politiskt och militärt stå emot befri-

elsekampen och i slutet av 1950-talet drog en våg av självständighet över Afrika.

MEN KOLONIALMAKTERNA HADE NU andra styrmedel för att utvinna rikedomar från sina tidigare kolonier och självständigheten blev oftast ytligt politisk. De afrikanska länderna var sköra stater efter koloniala gränsdragningar och styrelse. Samhällsutvecklingen i Afrika hade blivit beskuren och gravt deformationerad av kolonialmakterna, varför befolkningen bestod av alienerade, utbildade och fattiga människor.

Länderna och dess befolkningar var sårbara och för de globala makterna, främst USA och Sovjetunionen, var de enkla att destabilisera. Det kalla kriget mellan stormakterna ledde till förödande vändningar i de afrikanska länderna som till exempel att politiskt valda ledare kunde mördas och ersättas av mer eller mindre despotiska ledare.

De afrikanska länderna befann sig i en ond utvecklingsspiral, svår att ta sig ur, särskild mot de starka internationella krafter vars prioriteringar krockade med de flesta afrikaners intressen. I samarbete med inhemska eliter har dessa krafter under tre tidsepoker förtryckt afrikanska samhällen: destruktivt under slavperioden, direkt exploatering under kolonialperioden och indirekt exploatering med politiskt självständighet.

Väst Europas törst efter billig arbetskraft och råvaror banade alltså väg för de globala ojämlikheterna där Afrika utarmades. Därefter fastställdes färgskalerasismen, som utgör en strukturell kärna genom historien ända fram till våra dagar.

Denna destruktiva kraft skapar ojämlikheter mellan regioner och människor. Detta gäller särskilt den direkta och rasistiska kolonialismen som afrikaner får uppleva under kolonialperioden. Med industrialism och kolonialism till västeuropéers fördel och afrikaners nackdel vidgas de ekonomiska skillnaderna dem emellan. Vid självständigheterna återfinns dessa gigantiska skillnader inom ekonomi och politisk kraft och de afrikanska länderna är sköra stater i en ond utvecklingsspiral, lätt byte för stormakter att fortsätta förgräpa sig på.

TROTS DENNA DYSTRA HISTORIA kvarstår faktum att afrikaner har befriat sig ifrån starka förtryckande strukturer och mekanismer. De befriade sig själva politiskt för cirka 50 år sedan. Nu är tiden kanske mogen för en ekonomisk befrielse.

DENIZ KELLECIOGLU

Läs mer:

Deniz Kellecioglu, Why some countries are poor and some rich – a non-Eurocentric view, Real-World Economics Review, mars 2010, www.paecon.net/PAEReview/issue52/Kellecioglu52.pdf

Kalla kriget ledde till förödande vändningar i de afrikanska länderna som till exempel att politiskt valda ledare kunde mördas och ersättas av mer eller mindre despotiska ledare.